

УДК 340.14

DOI <https://doi.org/10.32782/klj-2024-5.09>

ОСОБЛИВОСТІ СТРАХУВАННЯ КРЕДИТНИХ РИЗИКІВ

Севастьяненко Олена Володимирівна,

старший викладач кафедри адміністративного,
фінансового та інформаційного права
Державного торговельно-економічного університету
ORCID ID: 0000-0001-7260-7045

Гервасовська Анна Вікторівна,

студентка факультету міжнародної торгівлі та права
Державного торговельно-економічного університету
ORCID ID: 0009-0003-2354-983X

Дослідження кредитних ризиків та їх страхування має велике значення для фінансової стабільності та розвитку банківської системи. Україна, як країна з розвинутим фінансовим сектором, не є винятком і вивчення особливостей страхування кредитних ризиків в українському контексті є актуальним завданням. Зростання обсягів кредитування в українській економіці робить питання страхування кредитних ризиків дедалі актуальнішим. Неплатоспроможність позичальників може призвести до значних збитків для банків, що негативно впливає на їхню стійкість та загальну стабільність фінансової системи. Розуміння методів та інструментів страхування кредитних ризиків, а також їх правове та регуляторне забезпечення, дає змогу банкам мінімізувати свої збитки та сприяти розвитку кредитування в країні. Аналіз наукових робіт свідчить про те, що страхування кредитних ризиків є важливим інструментом для зниження ризиків банківської діяльності. Однак розвиток цієї сфери стримують певні проблеми: низький рівень довіри до страхових компаній, завищені тарифи та складність укладення договорів. В Україні поширені два основних методи страхування кредитних ризиків: делькредерний та заставний. Дані методи детальніше розглянуті у основному матеріалі поданої статті. Метою даної статті є дослідити сучасний стан та перспективи розвитку страхування кредитних ризиків в Україні та запропонувати шляхи та заходи для вдосконалення системи страхування кредитних ризиків в Україні. Очікується, що ринок страхування кредитних ризиків в Україні буде розвиватися в наступних напрямках: зростання ролі страхування, розширення спектра продуктів та послуг, збільшення конкуренції, використання нових технологій. Ефективна система страхування кредитних ризиків – це запорука стабільності фінансової системи України. Впровадження запропонованих заходів сприятиме зростанню довіри до страховиків, зниженню ризиків для банків та активізації кредитного ринку. Дана анотація розглядає джерела, методи та інструменти страхування кредитних ризиків, а також пропонує розглянутий список літературних джерел для подальшого дослідження теми.

Ключові слова: кредитний ризик, страхування кредитного ризику, банки, фінансова система, страхові компанії, економічне зростання, стабільність.

Sevastyanenko Olena, Hervasovska Anna. Features of credit risk insurance

The study of credit risks and their insurance is of great importance for the financial stability and development of the banking system. Ukraine, as a country with a developed financial sector, is no exception, and studying the specifics of credit risk insurance in the Ukrainian context is a relevant task. The growth of lending in the Ukrainian economy makes the issue of credit risk insurance increasingly relevant. Insolvency of borrowers can lead to significant losses for banks, which negatively affects their sustainability and the overall stability of the financial system. Understanding the methods and instruments of credit risk insurance, as well as their legal and regulatory support, allows banks to minimise their losses and promote the development of lending in the country. An analysis of academic papers shows that credit risk insurance is an important tool for reducing bank-

ing risks. However, the development of this sector is hampered by certain problems: low levels of trust in insurance companies, high tariffs and complexity of contracting. In Ukraine, there are two main methods of credit risk insurance: delcreditor and collateral. These methods are described in more detail in the main material of this article. The purpose of this article is to study the current state and prospects of credit risk insurance in Ukraine and to propose ways and measures to improve the credit risk insurance system in Ukraine. It is expected that the credit risk insurance market in Ukraine will develop in the following directions: increasing the role of insurance, expanding the range of products and services, increasing competition, and using new technologies. An effective credit risk insurance system is a key to the stability of Ukraine's financial system. Implementation of the proposed measures will help to increase confidence in insurers, reduce risks for banks, and boost the credit market. This annotation examines the sources, methods and instruments of credit risk insurance and offers a reviewed list of references for further research on the topic.

Key words: credit risk, credit risk insurance, banks, financial system, insurance companies, economic growth, stability.

Постановка проблеми. У сучасних умовах в Україні обсяги кредитування зростають, що призводить до постійного виникнення ризиків як для кредиторів, так і для позичальників. Різноманітність видів кредитних операцій визначає особливості та причини кредитного ризику, який зазвичай виникає через недобросовісність позичальника, погіршення його фінансового стану, негативну економічну ситуацію, неефективне керівництво фірми тощо. Цей ризик може виникати у всіх типах кредитних операцій, як на внутрішньому ринку, так і на міжнародному рівні.

Оскільки більшість кредитних ресурсів скуповується в банках, саме їм доводиться стикатися з найбільшими кредитними ризиками. Рівень цих ризиків визначається особою позичальника, його фінансовим станом, формою кредиту і загальною економічною ситуацією в країні.

Оскільки надання кредиту пов'язане з великою кількістю ризиків, що можуть призвести до втрати банком не лише доходу, а й наданих коштів, для стійкого розвитку банківського сектора економіки важливо впровадити ефективну систему страхового захисту від кредитних ризиків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Страхування кредитного ризику у комерційного банку може здійснюватися через методи зовнішнього страхування та самострахування, а саме:

- Забезпечення зобов'язань.
- Резервування коштів для покриття можливих збитків, формування резервів для компенсації втрат по активних операціях.

- Лімітування, що охоплює як обсяги активних операцій, так і конкретних клієнтів. Ліміт визначає, яку суму та за яких умов банк може в певний період часу надати в розпорядження позичальника, за виконання певних умов.

- Сек'ютеризація боргових зобов'язань.

- Хеджування за допомогою кредитних похідних інструментів, таких як опціони, свопи тощо.

- Страхування кредитного ризику через страхову організацію.

Згідно з "Методичними вказівками з інспектування банків «Система оцінки ризиків», схваленими постановою Правління НБУ від 15 березня 2004 року № 104, кредитний ризик означає ризик для надходжень та капіталу, який виникає внаслідок нездатності сторони, що бере на себе зобов'язання, виконати умови будь-якої фінансової угоди з банком (або його підрозділом) або здійснити взяті на себе зобов'язання в інший спосіб.

Після світової фінансової кризи послуги вітчизняних банків щодо надання кредитів поступово зростають. Це стає можливим завдяки їхньому активному кредитуванню суб'єктів господарювання, при цьому відбувається зменшення частки кредитів, що виділяються фізичним особам. Швидкий розвиток кредитного ринку в Україні супроводжується зростанням простроченої заборгованості, що може призвести до масового банкрутства кредитних установ і стагнації всього банківського ринку.

Один з найбільш поширених методів захисту від кредитного ризику у сучасних

комерційних банках України – це метод самострахування. Проте, застосування цього методу може призвести до значних втрат для банку, особливо якщо він спеціалізується на здійсненні схожих кредитних операцій, а також у разі погіршення фінансового стану позичальників.

Кредитний ризик властивий операціям Національного банку, пов'язаним з коштами міжнародних резервів. Цей ризик виникає внаслідок розміщення відповідних коштів на кореспондентських рахунках і депозитах у закордонних банках, а також в цінні папери емітентів-нерезидентів, які номіновані у іноземній валюті, в цінні папери України та у надання кредитів банкам та іншим позичальникам.

Максимальний рівень кредитного ризику Національного банку відображено у балансовій вартості фінансових активів, які фігурують у консолідованому звіті про фінансовий стан. Щодо зобов'язань з надання кредитів, максимальний рівень кредитного ризику визначається сумою цих зобов'язань.

Управління кредитним ризиком Національного банку здійснювалося через:

- Визначення мінімально допустимих кредитних рейтингів контрагентів.
- Встановлення довгострокових кредитних лімітів на обсяги розміщення коштів для банків-контрагентів та емітентів цінних паперів.
- Встановлення короткострокових кредитних лімітів на обсяг загальної заборгованості під час виконання операцій з банками-контрагентами.
- Встановлення обмежень на розмір стандартної дюрації (середньої тривалості) розміщення коштів за валютами та видами фінансових інструментів.
- Виконання операцій на відкритому ринку шляхом кредитування під заставу та проведення операцій репо і своп.
- Моніторингу відповідності учасників кредитних ліній вимогам, визначеним відповідними кредитними договорами.
- Моніторингу кредитоспроможності банків-контрагентів.

Мета статті – дослідити сучасний стан та перспективи розвитку страхування кре-

дитних ризиків в Україні, визначити ключові особливості та проблеми цієї сфери для банків, обґрунтувати її важливість для стабільності фінансової системи країни та запропонувати шляхи й заходи для вдосконалення системи страхування кредитних ризиків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Беручи до уваги міжнародний досвід та розширення різноманітних банківських операцій, таких як факторинг, лізинг, форфейтинг, зовнішнє страхування визнано ефективним методом управління кредитним ризиком комерційних банків.

Активне кредитування, яке здійснювали банки, сприяло збільшенню покупельної спроможності населення, зростанню економіки, утворенню страхової культури та підвищенню рівня довіри до страхових компаній. Це дало можливість страховим компаніям впроваджувати перспективні та довгострокові проекти, розробляти та впроваджувати різноманітні страхові продукти, швидко розвиватися в регіональному плані, вдосконалювати систему навчання персоналу, формувати агентську мережу тощо. Розвиток споживчого та іпотечного кредитування українськими банками був одним із факторів, які сприяли динамічному розвитку роздрібного страхування.

Ризик, пов'язаний з кредитними договорами, відрізняється від типових ризиків, що є основою майнового страхування [1]. Саме тому суть страхування кредитів також має свої відмінності від інших видів страхування, і виявляється у двох формах:

1. Делькредерна форма організації: у цьому випадку страхувальником виступає банк, який є і застрахованим, і безпосередньо захищає свої інтереси шляхом страхування. Це можна назвати «власним страхуванням фінансового ризику». У цьому випадку відносини формуються виключно між страховою компанією та банком.

2. Заставна (гарантійна) форма організації: у цьому випадку позичальник, страхуючи свою платоспроможність, захищає інтереси кредитора. Страхова компанія

виступає гарантом оплати заборгованості позичальника у визначених строках на користь застрахованого.

Основна відмінність між формами організації страхування кредитів полягає у тому, хто виступає в ролі страхувальника. Варто відзначити, що в делькредній формі страхування банк виступає як страхувальник, у той час як в заставній формі він виступає як страховий агент. Однак обидві форми мають спільну особливість – вони надають захист від негативних наслідків, які банки можуть зазнати через неплатоспроможність своїх позичальників.

Однак важливо мати на увазі, що не всі страхові компанії готові страхувати банк на повну суму кредиту, оскільки вони не мають доступу до інформації про кредитоспроможність конкретного позичальника. Через це банки, які виділяють значні суми на кредити, часто зобов'язують своїх клієнтів страхувати заставне майно на випадок його часткового або повного знищення, а також організовувати страхування життя позичальника.

У сучасний час банки переважно віддають перевагу заставному страхуванню. Це пояснюється, насамперед, тим, що при використанні делькредного страхування банк вимушений нести частину ризику неповернення кредиту на себе згідно з умовами договору страхування (тобто застосовується франшиза). Крім того, банк зобов'язаний сплачувати значні страхові внески, що призводить до зниження прибутковості кредитних операцій.

Відповідно до мети кредитування, доступні різні види страхових послуг. Наприклад, отримання кредиту для придбання нерухомості може включати у себе страхування майна від класичних ризиків майнового страхування, страхування життя та здоров'я позичальника, а також страхування ризику втрати права власності на майно [2, с. 240].

У зв'язку з нестабільністю фінансового ринку лише небагато страхових компаній ризикнуть страхувати кредитні ризики банку, що надає кредити для особистих потреб, оскільки в останні часи кількість

випадків неповернення кредитів значно зросла. Однак великі страхові компанії продовжують здійснювати страхування кредитних ризиків і можуть компенсувати частину збитків, які понесе банк у разі страхового випадку. Тим не менш, страхові компанії більш охоче беруться за страхування кредитів для промислових підприємств та представників середнього і великого бізнесу, оскільки в цих випадках ризики неповернення позики мінімальні за рахунок наявності достатнього заставного майна, яке може покрити більшість витрат банку.

Страхування кредитного ризику дозволяє банку позбутися неплатоспроможності боржника, що в результаті допомагає очистити його баланс і зменшити розмір необхідного резервування для покриття можливих втрат, як вимагає Національний банк України. В такому випадку банк страхує частину або весь свій кредитний портфель, що дозволяє йому отримати страхову виплату в разі прострочення платежу за кредитом від страхової компанії, яка часто є пов'язаною з банком, і видалити неплатоспроможну заборгованість зі свого балансу. Після цього відшкодування, боржниками займається страхова компанія, яка може здійснити стягнення з позичальника певної частки боргу згідно укладеного страхового договору. Такий підхід до страхування не можна класифікувати як класичний, особливо якщо банк страхує не кожен окремий кредит, а весь свій портфель. Отже, наразі кредитне страхування в Україні є схемою, яку в основному реалізують страхові компанії, що пов'язані з банками.

При виданні кредитів банки зазвичай укладають страхові угоди на заставні активи (крім побутової техніки), часто також страхуючи самого позичальника від нещасних випадків або страхуючи його життя. Наприклад, у випадку іпотечного кредиту страхується право власності (з метою покриття ризику втрати або обмеження володіння нерухомістю). Проте, у майбутньому можливе включення до стандартів, які рекомендується, як міні-

мум, страхування позичальників від втрати роботи, що стає особливо актуальним у період кризи та зростання безробіття.

Сумніви у платоспроможності страховика частково виникають через несформованість страхового аудиту та недостатню доступність фінансової інформації про страхові компанії у економічних ЗМІ. З іншого боку, страхові компанії встановлюють високі страхові тарифи за різними видами страхування кредитних ризиків, що не завжди вважаються виправданими. Наприклад, тариф за страхування життя позичальника кредиту може становити 1% від суми кредиту (як мінімум), що є важливим для стабільності як банку, так і страхової компанії. Однак реальний тариф часто може бути набагато нижчим, ніж 0,01%. У зв'язку з цим банки шукають альтернативні форми забезпечення кредитів, оскільки сумніваються у можливості отримати відшкодування від страхової компанії.

Також, у зв'язку з неоптимальністю страхування кредитних ризиків (різниця між виплатами та внесками) в Україні, страхові компанії застосовують суворий відбір страхувальників. У середньому, в страхуванні кредитних ризиків приймається лише одне з п'яти звернень, оскільки проводиться ретельний аналіз фінансових показників діяльності клієнта, його кредитної історії та контрагентів, а також їхньої позиції на ринку. Контракт уважно розглядається, перевіряється його відповідність законодавству, і страхова компанія може навіть надавати клієнту рекомендації для зменшення його ризиків.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. На нашу думку, у контексті страхування кредитних ризиків для банків проблемою є складність процедури укладення договору страхування, оскільки вони повинні проводити не лише стандартну операційну діяльність, а й відповідальну аналітичну роботу щодо узгодження страхових тарифів та надання страховику документів для можливості розгляду регресивного позову до боржника.

Крім того, банки, які не користуються послугами страхових компаній для страхування кредитного ризику, повинні захищати себе, зокрема, за допомогою встановлення вищих процентних ставок за кредитами, що може негативно позначитися на їхній конкурентоспроможності.

Також, з метою зниження взаємних ризиків банків та страхових компаній, боротьби з операціями квазістрахування та підвищення рівня ліквідності та платоспроможності фінансових установ, доцільно створити в Національному банку України та Національній комісії, що здійснює державне регулювання у сферах ринків фінансових послуг, інтегровану систему нагляду за діяльністю банків на страховому ринку. Це забезпечить надійність та ефективність банківського страхування та сприятиме активному впровадженню страхування іпотечних зобов'язань в практику.

Для широкого впровадження страхування кредитних ризиків комерційних банків страховими компаніями у практичній діяльності необхідно вжити таких заходів:

- Збільшення капіталізації страхових компаній.
- Здобуття довіри громадян до страхових компаній.
- Покращення прозорості та відкритості на страховому ринку, збільшення рівня розкриття інформації у фінансових звітах страховиків.
- Перегляд розміру страхових тарифів за певними видами страхування кредитних ризиків.
- Підвищення якості страхових та банківських послуг.
- Надання страховими компаніями додаткових послуг разом із класичними, таких як покриття витрат на юридичний супровід проблемної заборгованості, страхування торгових кредитів, страхування експортних кредитів і т.д.
- Розроблення ефективної системи оцінки фінансового стану позичальника.
- Підвищення ефективності роботи Українського бюро кредитних історій.

Розвиток ефективного механізму страхування кредитних ризиків є ключовим

завданням для забезпечення стабільності фінансової системи. Для досягнення цієї мети необхідно посилити співпрацю між банками, страховими компаніями та фінансовими регуляторами. Регулярне оновлення законодавства щодо страхування кредитних ризиків, контроль за фінансовою діяльністю страховиків, вивчення досвіду інших країн та впровадження інноваційних технологій – це лише деякі шляхи, які можуть допомогти у підвищенні ефективності цього процесу. Такий підхід сприятиме зниженню ризиків для всіх учасників фінансового ринку та сприятиме створенню стійкого середовища для розвитку банківсько-страхового сектору [3, с. 6].

Розвиток сучасного страхування кредитних ризиків вимагає комплексного підходу та впровадження інноваційних стратегій. Зокрема, важливо залучати нові технології для аналізу та прогнозування ризиків, розробляти гнучкі та індивідуальні підходи до кожного клієнта, а також підвищувати фінансову грамотність серед споживачів та підприємців. Крім того, необхідно посилити співпрацю між банками та страховими компаніями для вдосконалення процесів страхування та зменшення ризиків для всіх сторін. Тільки таким чином можна буде створити ефективну систему захисту від кредитних ризиків, яка сприятиме стабільності та розвитку фінансового сектору.

Розширення можливостей страхування кредитних ризиків може також сприяти створенню більш привабливих умов для інвесторів, які шукають надійності та стабільності в управлінні фінансовими ресурсами. Заохочення інновацій та впровадження новітніх технологій у цю сферу може стимулювати розвиток економіки та збільшення інвестиційного потенціалу країни. Також, розробка і впровадження стандартів та регуляційного середовища сприятиме забезпеченню стабільності на фінансовому ринку та захисту інтересів всіх учасників [4].

Стабільність і надійність фінансового сектору відіграють ключову роль у забезпеченні економічного зростання та ста-

лого розвитку країни. Розвиток системи страхування кредитних ризиків сприятиме зниженню фінансових втрат для банків та збільшенню їхньої стабільності, що в свою чергу стимулюватиме більш активний кредитний ринок та залучення нових інвестицій. Такий підхід може сприяти покращенню економічного клімату країни та підтримці підприємницької активності, що сприятиме загальному економічному зростанню та підвищенню рівня життя населення.

Впровадження ефективних механізмів страхування кредитних ризиків є важливим етапом у забезпеченні фінансової стабільності та захисту інтересів банків та їх клієнтів. Постійне вдосконалення цих механізмів та удосконалення стандартів регулювання є важливим завданням для забезпечення ефективного функціонування фінансового сектору в умовах зростаючої конкуренції та змінного економічного середовища.

Розвиток страхування кредитних ризиків сприяє збільшенню впевненості банків у надійності їх кредитного портфеля та зниженню фінансових втрат внаслідок неплатоспроможності позичальників. Крім того, це сприяє зростанню довіри клієнтів до банківської системи та стимулює розвиток кредитного ринку. Ефективне використання страхових послуг дозволяє банкам зосередитися на своїй основній діяльності та покращити якість обслуговування своїх клієнтів.

У висновку слід зазначити, що страхування кредитних ризиків є важливим елементом фінансової системи, який сприяє зменшенню фінансових ризиків для банків та страхових компаній. Особливості цього виду страхування полягають у складній процедурі укладання договорів, відборі страхувальників, а також у великій відповідальності страхових компаній перед банками та клієнтами. Розвиток цього сегменту страхового ринку вимагає вдосконалення законодавства, збільшення довіри громадян до страхових компаній та постійного вдосконалення процесів управління ризиками. Зростання популярності стра-

хування кредитних ризиків сприятиме стабільності фінансової системи та підвищенню її ефективності.

Отже, особливості страхування кредитних ризиків відображають складний характер взаємодії між банками та страховиками в умовах фінансової нестабільності. Цей процес вимагає великої уваги до деталей, включаючи оцінку ризиків, встановлення

відповідності умов договорів та постійне моніторингове спостереження за фінансовими показниками. Зростання довіри до страхових компаній, розвиток фінансової інфраструктури та вдосконалення нормативно-правового середовища сприятимуть подальшому розвитку цього сегменту страхового ринку та забезпечать більшу стабільність фінансової системи в цілому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Самсонова К.В. Страхування кредитних ризиків в Україні. [Електронний ресурс]. URL: <http://intkonf.org/samsonova-k-v-strahuvannya-kreditnih-rizikiv-v-ukrayini/>
2. Яворська Т.В. Страхові послуги: Навч. посіб. /За заг. ред. д.е.н., проф. Реверчука С.К. К.: Знання, 2008. 350 с.
3. Терещенко О. Оцінка кредитних ризиків: відповідність новацій НБУ міжнародній практиці. *Вісник НБУ*. Вересень, 2012. С. 4–8.
4. Duffie D. Innovations in Credit Risk Transfer: Implications for Financial Stability. Stanford University, Draft: July 2, 2007. 47 p.

REFERENCES:

1. Samsonova, K.V. Strakhuvannya kredytnykh ryzykiv v Ukrayini [Credit Risk Insurance in Ukraine]. Retrieved from: <http://intkonf.org/samsonova-k-v-strahuvannya-kreditnih-rizikiv-v-ukrayini/> [in Ukrainian].
2. Yavorska, T.V. (2008). Strakhovi poslugy [Insurance Services]. Nauch. posibnyk /Za zag. red. d.e.n., prof. Revershuka S. [in Ukrainian].
3. Tereshchenko, O. (2012). Otsinka kredytnykh ryzykiv: vidpovidnist' novatsiy NBU mizhnarodniy praktytsi [Evaluation of Credit Risks]. Visnyk NBU, p. 4–8 [in Ukrainian].
4. Duffie, D. (2007). Innovations in Credit Risk Transfer: Implications for Financial Stability. Stanford University, 47 p. [in English].